

Liberaalne terve mõistus ja empirism

John Locke
1632–1704

John Locke võttis kogu elu aktiivselt osa Inglismaa poliitikast. Juba noores eas kuulus ta Anthony Ashley Cooperi lähikonda. See hilisem esimene Shaftesbury krahv oli Stuartite absolutistlike plaanide vastase opositsiooni juht. Kui Stuartite võim oli 1688. aasta "kuulsa revolutsiooniga" kukutatud, tuli Locke võidutsedes Hollandist, kus ta oli viimased aastad eksilis veetnud, Inglismaale tagasi. Nüüd arendas ta laialtlevitatud poliitilist ja teaduslikku tegevust ning sai avaldada oma peateosed *Kaks traktaati valitsemisest* ja *Essee inimarust*. Osalt tema silmapaistva positsiooni tõttu avalikus elus jäid mõlemad teosed ka veel 18. sajandil nii rahvusvahelistes teadusringkondades kui ka Inglismaa poliitikas erakordselt autoriteetseks ning neist said ühed valgustusajastu põhitekidest.

■ John Locke. Kaasaegne koopia Godfrey Knelleri (1646–1723) maalist.

Oma poliitilistes teostes, millest tähtsaim oli *Kaks traktaati*, üritas Locke põhjendada oma poliitiliste mõttekaaslaste eesmärke – konstitutsioonilist, parlamendi kontrolli all olevat monarhiat ning kodanike majanduslikku vabadust ja julgeolekut. Sealjuures toetus ta Thomas Hobbesi poolt esmakordselt sellisel kujul sõnastatud ühiskondliku lepingu teooriale (mainimata siiski kordagi oma eelkäijat, kes oli materialisti ja väidetava ateistina põlu all): looduslikus seisundis kasutavad inimesed oma loomulikku õigust eneseehitamiseks; ent oma ellujäämisväljavaadete parandamise nimel loovutavad nad lepinguga osa oma õigustest riigile kui suveräänile ning astuvad sellega ühiskondlikku seisundisse.

PENGUIN CLASSICS

JOHN LOCKE AN ESSAY CONCERNING HUMAN UNDERSTANDING

Locke läks loomuõiguse sõnastamisel kauge-
male kui Hobbes, kes oli inimeses näinud
üksnes masinat, mis iseenast reproduitseerib:
kõik inimesed on loomu poolset võrdsed ja va-
bad ning neil on õigus kaitsta oma elu, tervist,
vabadust ja omandit, kuid neil ei ole õigust
teistelt nende samasuguseid õigusi ära võtta
või neid kitsendada. Locke'i jaoks ei ole ini-
mene enam mitte loomu poolset egoistlik ja
jõhker olend, vaid eetiline subjekt, kes oma
"õndsuse" taotlustes võtab arvesse ka õndsust
teispoolest ning käitub seetõttu moraalselt.
Oma õigust olla moraalne inimene tohib ta
maksma panna ka vägivaldselt.

Erinevalt Hobbesi käsitusest ei loovuta vaba
indiviid ühiskondliku leppega riigile kunagi
kõiki oma õigusi. Kui riik isiku loomulikke
õigusi piisavalt ei kaitse, on tal õigus riigivõimule isegi vastu
hakata, mis võib viia murranguni riigisiseses võimuhakordades
kuni revolutsioonini välja. Seejuures ei nõua Locke mingit *laissez-*
faire'i printsiipi järgivat kapitalistlikku riiki 19. sajandi liberalismi
mõttes: ta tunnistab ka riigi õigust sekkuda
kodaniku omandisse, kuigi ta on esimene, kes
sõnaselgelt nimetab õigust omandile inim-
õiguseks. Õigus omandile on õigus oma töö-
viljadele, ent selleks, et tööprodukte oleks või-
malik paremini jaotada, on inimesed leiutanud
raha, millesse nende töö tulemus on otseselt
konserveeritud. Seetõttu ei tulene raha
omamine alati otseselt indiviidi tööst, nii et
riik võib seda maksustada või mingil muul
moel piirata. Oma arutlustes omandi, töö ja
raha suhetest osutub Locke tänapäeva majan-
dusteaduse eelkäijaks nagu ka Adam Smith.
Liberaalses riigis, mis tänu võimude lahususele
(võim on jaotatud seadusandliku võimuga
parlamendi ja täidesaatva võimuga kuninga

JOHN LOCKE. INIMÕIGUSED JA VESTERN

Locke'i sõnastatud formuleeringud looduse
poolt antud inimõigustele leidsid 18. sa-
jandil tee nii Ameerika Ühendriikide põhi-
seadusesse kui ka inimõiguste deklaratsio-
nioni, mis sündis Suure Prantsuse revo-
lutsiooni ajal. Metsiku Lääne pioneeride
ühiskond sai 20. sajandil kõige levinumaks
näiteks ühiskonnast, mida veel ei valitse
riiklikud institutsioonid, ent kus ometi
kehhtib loomuõigus, mis ei ole lihtsalt
tugevama õigus. Seda arusaama pro-
pageeritakse tänini arvukates vesternites.